

První den okupace, den tsunami

Jaroslav Hutka, hudebník, Praha

V polovině srpna 1968 odjeli rodiče Zorky Růžové, s kterou jsem tehdy chodil, na dovolenou a nechali nám prázdný byt. Dům měl vchod z Vinohradské ulice, okna do Rubešovy, z kterých jsme viděli na dvůr Československého rozhlasu, a oknem na druhé straně bytu byla vidět nově pozlacená věžička Národního muzea. Ten dům už nestojí. Poslední týden před okupací se každý večer konala před Rozhlasem hlučná demonstrace. Lidé cosi provolávali, většinou se to protáhlo do rána. Už jsme měli se Zorkou zvyk, že jsme namazali hromadu chlebů s paštikou, vzali jsme tak dvě flašky vína a šli mezi demonstranty. Část jich seděla na zemi a měli příjemný čas, užívali si svobody a teplé noci. Mluvílo se veřejně o všem možném, to byla po desetiletích novinka, policajti odklonili tramvaje, se svítáním se všichni rozešli domů a tramvaje se vrátily do svých kolejí. Začal život, jaký si člověk dosud představoval snad jen z knížek. Normální a svobodný. Bylo to čerstvé a radostné.

Dvacátého srpna byl obzvláště příjemný teplý den a my se Zorkou jsme se večer rozhodli, že nikam nepůjdeme, zapálíme si svíčky, otevřeme víno, vlezeme brzy do postele a uděláme si večer a noc sami pro sebe. K večeru přišel na návštěvu kolega-muzikant Hvězdoň

Cigner a nedařilo se ho vyhodit. Tušil naše plány a ve své psychické rozvrácenosti se s nimi nemohl srovnat, a tak seděl, chtěl si povídat, zdržoval. Když konečně vypadl, rozsvítili jsme svíčky, dali na stůl pěkné slavnostní skleničky a vlezli si do postele. Ale ještě než mohlo k čemukoli dojít, stál Hvězdoň znovu nad námi. Dveře do toho bytu ve čtvrtém patře na konci pavlače se nikdy nezamykaly. „Přepadli nás Rusové!“ řekl zděšeně a zadýchaně, jak bral schody po dvou. „Co?“ odpověděl jsem udiveně a posadil se. Zorka vyklouzla z postele a něco přes sebe hodila. „Rusové nás přepadli! Okupace! V Ruzyni jsou už první jednotky,“ říkal Hvězdoň divným, nejistým rozvrzaným hlasem. Okna byla otevřena do vlahé noci a v tu chvíli jsem si uvědomil, že to, co je od Rozhlasu slyšet, není běžný ruch demonstrace jako každý den. Byl to divný hluk, něco neznámého.

„Vezmeme taxíka a jedeme na Ruzyň,“ řekl jsem. Oblékli jsme se a vyrazili. Na ulici nikdo nic nevěděl. Zastavili jsme na Václaváku taxi. „Slyšel jste to také?“ – „Neuvěřitelné. Jedeme tam, taky mě to zajímá,“ reagoval vzrušeně taxikář. Tehdy jezdila auta i po Příkopech. Dojeli jsme k Obecnímu domu, a tam, uprostřed silnice, stál malý, šedivý, směšný a trapný obrněnec a u něj dva Rusové v červených

ARCHIV JAROSLAVA HUTKY |
FOTO SIMÁČEK

baretech, rozkročení a se samopaly v rukách. „Kurva, je to pravda! Jsou tady, ty svině! Kurva, kurva!“ řval taxikář bezmocně plačtivě a bušil do volantů. Vystoupili jsme, zaplatit nechtěl. Lidé přicházeli a odcházeli, zděšení kroutili hlavami. Muselo to být ještě před půlnocí 20. srpna.

Nastala zmatená noc. Šli jsme zpátky k Muzeu a k Rozhlasu. A potom domů, jestli se něco nedozvíme z bedničky-rádia. Tam ale hrála vážná hudba. Někdy mezi čtvrtou a pátou ráno se u sochy svatého Václava zformovala demonstrace. Všem ale chybělo vedení: vláda mlčela, policie mlčela, armáda mlčela, v rádiu hrála vážná hudba a oznámení byla neurčitá, nikdo nic nevěděl. Tlupa několika set lidí se nemohla dohodnout, co dělat. Někdo přišel s nápadem jít k Ústřednímu výboru KSČ. Tam byla moc, tam byla odpovědnost, tam tedy táhnul raní průvod, který nikdo nezdržoval ani neřídil. Jenže pohled na dům, v němž je dnes ministerstvo dopravy, byl v šedivém letním ránu krušný. Okolo stála řada ruských vojáků s červenými barety a samopaly a mezi nimi túrovaly motory lehké pancéřové vozy. Lidé začali na ty výsadkové jednotky pokřikovat, blížili se k nim ve skupinkách – a asi že se to vojákům zdálo přes míru, ozvala se střelba.

Jaroslav Hutka se narodil v dubnu 1947 v Olomouci. Chodil na Střední umělecko-průmyslovou školu v Praze (1962–1966), studia však nedokončil. Od druhé poloviny šedesátých let vystupoval buď sólově, nebo s dalšími písničkáři (s Vladimírem Veitem, Petrem Kalandrou, Hvězdou Cignerem, Vlastimilem Třešňákem), v letech 1968–1969 byl jedním z nejoblíbenějších českých folkových zpěváků. Hutka patří k umělcům, kteří svou tvorbu mohli veřejně prezentovat (bez cenzury a mnohdy i bez honoráře) jen díky uvolnění režimu na konci šedesátých let. Okupace pro něj znamenala zlom: bez omezení hrál ještě zhruba rok, než ho nový režim začal upozadovat. Směl vydat dvě leporela pro děti a dvě LP desky moravských lidových písní ze sbírek Františka Bartoše a Františka Sušila – *Stůj břízo zelená* (1974) a *Vandrovali hudci* (1976). Potom už patřil k disentu, podepsal Chartu 77, svou první prózu *Dvorky* vydal v samizdatu. V říjnu 1978 se po neustávající šikaně ze strany Státní bezpečnosti vystěhoval do Nizozemí. Na Západě hrál pro krajany, přispíval do exilových periodik – a doma zatím kolovaly kazety s nahrávkami jeho písní. V listopadu 1989 se jako první vyhnaný umělec vrátil z emigrace. Žije v Praze, koncertuje a publikuje, moderoval také publicistické cykly České televize *Příběhy železné opony* a *V zajetí železné opony*; třikrát kandidoval ve volbách – za Balbinovu poetickou stranu a za stranu Zelených.

Byla tak neuvěřitelně a nečekaně hlasitá, že člověka úplně podlomila. Jeden obrněnec se rozjel a ozval se strašný křik, jako by někoho přejel, ale neviděl jsem nic. Mazali jsme za roh baráku, kde se dav zastavil. Šel s námi mladý Američan, který vytrhl film z foťáku a dupal po něm. Snad chtěl tu absurditu magicky zašlapat do země. Pak se ještě různě ozývaly výstřely a my spěchali zpět na Václavák. Ke svatému Václavovi. Kam jinam. Ale co teď? Netušili jsme, že část vlády hlupáků včetně Dubčeka se nechala večer zatknout při schůzi předsednictva ÚV KSČ, které řešilo, co dělat, když už vojáci překročili hranice. Zatčené odvezli do Moskvy.

Rozhlas a Václavák byly nad ránem ještě bez Rusů. Lidé se pozvolna scházeli a čekalo se, kdy se vojáci objeví. V rozhlase už začali jasněji sdělovat, že jsme okupováni. Od prezidenta Svobody se toho moc nečekalo, ale přece jen to byl voják a velitel armády, a chvílemi probleskovaly pověsti, že se bude bojovat, že někde už se bojuje a že se začnou rozdávat zbraně. Poprvé v životě jsem byl pro boj. Divná, pradávna emoce – nemyslet na smrt, ale na jasnější věci. Jaké byly ty jasnější věci, které přicházely z temna podvědomí, už dnes prožít neumím. Ale takhle asi začíná válka a takhle lidé do ní jdou.

Dole na Vinohradské ulici vznikla barikáda. Přijelo jeřábové auto s vlečkou a nějak se ho podařilo převrátit napříč ulicí. Vypadalo to docela neprostopupně. S kamarádem Petrem Kalandrou jsme vylezli na převrácené auto, a on nadšeně pokřikoval. Bylo tam toho převráceného ještě víc, už si nepamatuju, možná i tramvaj, cestu od Václaváku k Rozhlasu lidé zkrátka zabarikádovávali. U vchodu do rádia stálo snad patnáct policajtů a kontrolovali každého, kdo chtěl dovnitř. Rozhlas vysílal.

Nekonečně dlouho se nic nedělo, slunce svítilo, byl jasný den. Den tsunami. Připomněla mi to fotka posledního tsunami z Japonska: modré nebe a sluníčko svítí jasně, je vidět domky a zaparkovaná auta, část klidného městečka, na mořském břehu háj vysokých borovic. Divné na fotografii toho slunečného dne je pouze to, že mořská vlna se právě zvedá vysoko do korun těch borovic... Tanky přijely. Barikádu prorazily jako plechovku od piva. Zaplnily Vinohradskou až po roh Italské ulice. Snové, hlučné obludy pod modrým, slunečným nebem. Jeden tank zastavil před vchodem do Rozhlasu. Policajti stáli nehnutě, těsně k sobě přimknuti. Nějací Rusové s nimi vyjednávali, policajti necouvli. Rusové odešli, tank otočil věž a zamířil dělem na policajty. Trvalo to nekonečně

dlouho. Nehnuli se. Pak se dělo zase otočilo nazpátek. Byla to úleva. Hlavním vchodem se Rusové dovnitř nedostali, policajti je nepustili. Nenáviděné policejní uniformy najednou působily blízce.

Skutečné dobytí Rozhlasu jsem viděl až z okna, z našeho čtvrtého patra. Mezi Rubešovou ulicí a dvorem Rozhlasu, kde dnes stojí jakýsi výměník na plyn, měl dvůr státní podnik Ovoce zelenina. Byl zarovnán vysokými sloupky dřevěných bedniček. Rusové začali lézt přes zeď po věžích z bedniček a skákat na dvůr Rozhlasu. Dva táhli cosi, co vypadalo jako malé dělo bez kol. Měl jsem je pod sebou jako na dlani. Všichni se pohybovali přískoky, což působilo směšné, obzvláště na těch bedničkách. To malé dělo prý byl přístroj na prorážení zdí. V boční zdi budovy Rozhlasu bylo pár nepořádně rozházených oken, a dole, nad několika schody, malé železné modře natřené dveře. Rusové se k nim blížili v jakési přískokové rojnicí. Když byli pod nimi, někdo dveře otevřel a vešli dovnitř. Prý ten člověk dostal později patnáct stovek odměny. Dívali jsme se na to se Zorkou, Hvězdou a Petrem Kalandrou. Vybavuju si jen, že jsme měli na okně položený tranzistorák, který pořád vysílal, a teď jsme už jen čekali, kdy zmlkne. Za chvíli se otevřelo jedno

z oken v obrovské boční zdi, objevil se ruský voják a pohodlně se v něm usadil. Ale rádio vysílalo dál.

Pak si pamatuju obrázek, kdy jsem stál na rampě Národního muzea a díval se dolů, asi tak do míst, kde se o pár měsíců později upálil Jan Palach. Stál tam obrovský tank, vytáčel motor, na něj byl namačkáán ze všech stran obrovský dav lidí, kteří něco křičeli. Kdyby se tank rozjel, desítky by jich rozmačkal. Občas se malinko pohnul, a to se pak ozval příšerný jekot a řev. Časově to poskládané nemám, Muzeum ale ještě nebylo rozstřílené. Po probdělé noci nastalo absurdní bezčasí slunečného dne.

Dnes to vidím jakoby v naprostém tichu šoku, který mě ještě po všech těch desetiletích ovládá. Strašný hluk člověk sice slyšel, ale jen málo si ho uvědomoval. Kousek nad Rozhlasem se někomu podařilo zapálit tank. Bylo slyšet výbuchy, dva domy začaly hořet, houkaly záchranky, střelba zněla ze všech stran. Mluvílo se o desítkách mrtvých, po ulici běhali jednotlivci se zakrvácenými československými vlajkami. Pařížský humoristický časopis Harakiri pak uveřejnil vtíp, jak Češi stojí ve frontě, jeden po druhém namáčejí vlajku do krve ležícího raněného člověka, a pak s tím vlajícím krvavým

praporem běží kamsi do davu. Časopis Harakiri se později přejmenoval na Charlie Hebdo.

Velkým zážitkem prvního dne bylo také sundávání cedulí. V rádiu řekli, že lidé mají odmontovávat směrovky a cedule s názvy ulic, že Rusové pak zabloudí. Vzal jsem tedy šroubovák a běžel dolů. Než jsem však seběhl ta čtyři patra, na vratech ani na domě už nevisela jediná cedule, a totéž se zřejmě ve stejnou chvíli stalo po celé republice. Lidé byli žhaví dělat proti okupaci cokoli. Reagovali okamžitě. Byli připraveni, ale jejich vedení zklamalo. Lidé si počínali úžasně, inteligentně a disciplinovaně, tak, že z celé okupace začínala být docela legrace a pro Rusy pohroma. Nedařilo se jim najít rozhlasové a televizní vysílačky, redakce novin ani tiskárny. Všechno přitom fungovalo, obchody prodávaly, policajti rozváželi tiskoviny. Rusům se také nepodařilo dosadit dělnicko-rolnickou vládu, o které by pak mohli tvrdit, že je požádala o bratrskou pomoc, a když museli zajaté reformní komunisty vrátit z Moskvy, ponížilo je to. Ti ovšem, vedeni Dubčekem, podepsali tajné dohody, a byli tak akorát rádi, že si zachránili život. Jedině František Kriegel nepodepsal.

Ošklivá byla první noc okupace, z 21. na 22. srpen. Když se začalo stmívat, museli lidé vyklízet ulice. V noci patří město démonům, ve tmě jsou mocní a bez kontroly. Praha patřila v noci Rusům. V Rubešově ulici zaparkovalo v řadě několik tanků. Budova Rozhlasu byla obsazena, z Vinohrad byla slyšet střelba, ale hlavně se střílelo na Václaváku. Nad zlatou věžičkou Muzea létaly celou noc světlice, nebo spíš jakési svítící střely. Postavili jsme k oknu ledničku, s pocitem, že by nás mohlo její plechové „pancéřování“ ochránit. Nevěděli jsme ještě, že největší nebezpečí nakonec nebude v těch kulkách.

P. S. Už jsem o okupaci několikrát vyprávěl, a to se pak člověku může stát, že postupně zapomíná a plete fakta, vrací se už jen k tomu, jak je postupně interpretoval, takže nakonec vzniká nová „literární pravda“. Pro jistotu jsem tedy poslal svou vzpomínku Zorce Růžové, jestli to celé nebylo trochu jinak, neboť mám zkušenost se svou pamětí: najdu starý deník a záznamy v něm se s mými vzpomínkami často nekryjí. Odpověděla mi následujícím textem... 🐼

*„Tanky přijely. Barikádu prorazily jako plechovku od piva.
Snové, hlučné obludy pod modrým, slunečným nebem.“*

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY | FOTO SEDLÁČEK | Praha, Vinohrady